

अतिवृष्टीमुळे आलेला पूर, जमिनीचे भूस्खलन किंवा जमिनीला मोठमोठ्या भेगा पडणे, डोंगर खचणे किंवा दरडी कोसळणे इ. कारणांमुळे बाधित तसेच या आपत्तीप्रवण गावांचे पुनर्वसन व नागरी सुविधा पुरविणे इत्यादीबाबत...

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्र. एफएलडी-२०१९/प्र.क्र.१२९/र-१२
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक :- १४ ऑक्टोबर, २०२२

संदर्भ:- १) शासन परिपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्र.जीटीएन-१०८३/२१७/र-१२, दि.१०/२/१९८३
२) शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्र.सीएलएस-११-०५/प्र.क्र.२३९/म-३, दि.९/१/२००६
३) शासन निर्णय, ग्राम विकास विभाग क्र.प्रआयो-२०१७/प्रक्र.३४८/योजना -१०, दि.१६/२/२०१८

प्रस्तावना:-

अतिवृष्टीमुळे आलेला पूर, जमिनीचे भूस्खलन किंवा जमिनीला मोठमोठ्या भेगा पडणे, डोंगर खचणे किंवा दरडी कोसळणे इ. नैसर्गिक आपत्तींमध्ये घरांची पडझड होणे, नागरी सुविधांवर परिणाम होणे यामुळे सार्वजनिक मालमत्तेची मोठ्या प्रमाणावर हानी होते. या आपत्तींमुळे ज्या गावांचे / क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे कायमस्वरूपी पुनर्वसन करणे आवश्यक आहे, अशा गावांचे / क्षेत्राचे / तांड्याचे / वस्तीचे पुनर्वसन करण्यासंदर्भात सर्वसमावेशक असे धोरण नाही. नैसर्गिक आपत्तीमुळे बाधित गावांचे पुनर्वसन, घरदुरुस्ती, घरांची पुर्नबांधणी, नागरी सुविधा इ. बाबत शासन परिपत्रक क्र. सीटीएन-१०८३/२१७/र-१२, दि.१०/२/१९८३ अन्वये सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या असून त्यामध्ये वेळोवेळी शासन स्तरावर धोरणात्मक निर्णय घेऊन सदर बाधित गावांचे कशाप्रकारे पुनर्वसन करण्यात येईल याबाबतच्या सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. तसेच, यापुर्वी सन २००५ मधील अतिवृष्टीमुळे निर्माण झालेल्या पूर परिस्थितीत बाधित पुरग्रस्त गावांचे पुनर्वसन करण्याबाबत शासनस्तरावर धोरणात्मक निर्णय घेऊन शासन निर्णय दि.९/१/२००६ अन्वये सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. परंतु शासनाचे सदरचे धोरण निश्चित होऊन जवळपास १५ वर्षांपेक्षा जास्त कालावधी झालेला असून सध्याची आर्थिक, भौतिक व सामाजिक परिस्थिती तसेच शासनाची प्रचलित धोरणे विचारात घेता, पुरामुळे तसेच इतरही नैसर्गिक आपत्तींमुळे बाधित / आपत्ती प्रवण क्षेत्रातील गावांचे/ क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे पुनर्वसन करण्याच्या अनुषंगाने फक्त ग्रामीण भागासाठी लागू असेल असे एक सर्वसमावेशक धोरण ठरविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन आहे.

शासन निर्णय :-

अतिवृष्टीमुळे आलेला पूर, जमिनीचे भूस्खलन किंवा जमिनीला मोठमोठ्या भेगा पडणे, डोंगर खचणे किंवा दरडी कोसळणे इ. नैसर्गिक आपत्तीच्या कारणामुळे फक्त ग्रामीण भागातील बाधित तसेच या आपत्तीप्रवण गावांचे / क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे तातडीने नवीन जागेवर स्थलांतरीत करून गावातील पात्र लाभधारकांच्या पुनर्वसनाकरीता खालीलप्रमाणे निकष विहित करण्यात येत आहेत.

१. अतिवृष्टीमुळे आलेला पूर, जमिनीचे भूस्खलन किंवा जमिनीला मोठमोठ्या भेगा पडणे, डोंगर खचणे किंवा दरडी कोसळणे इ. नैसर्गिक आपत्तीमुळे एखाद्या ग्रामीण भागातील बाधित गावांचे / क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे नवीन ठिकाणी स्थलांतरीत करून कायमस्वरूपी पुनर्वसन करण्यासंदर्भात जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (District Disaster Management Authority) निर्णय घेईल.

२. तसेच उक्त बाबीमुळे बाधित गावांचे / क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे कायमचे पुनर्वसन पूर्ण होण्यापूर्वी जर तात्पुरते पुनर्वसन करणे आवश्यक असल्याचे जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे (DDMA) मत असल्यास, ते तसा प्रस्ताव राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाकडे (SDMA) पाठवतील व राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (SDMA) त्यावर अंतिम निर्णय घेईल.
३. अतिवृष्टीमुळे आलेला पूर, जमिनीचे भूस्खलन किंवा जमिनीला मोठमोठ्या भेगा पडणे, डोंगर खचणे किंवा दरडी कोसळणे इ. नैसर्गिक आपत्तीमुळे ज्या आपत्तीप्रवण गावांचे / क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे कायमस्वरूपी पुनर्वसन करणे आवश्यक आहे. अशा गावांचे / क्षेत्राचे / तांड्याचे / वस्तीचे पुनर्वसन करण्यासंदर्भात जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) शासनास निर्णयासाठी प्रस्ताव सादर करेल. तदनंतर महसुल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. आव्यप्र २०२१/ प्र.क्र.२०९/आव्यप्र-१, दि.२१/१०/२०२१ प्रमाणे गठीत करण्यात आलेली मंत्रीमंडळ उपसमिती सदर प्रस्तावावर अंतिम निर्णय घेईल व त्यास तज्ञ समिती सहाय्य करेल.
४. पुनर्वसनाची योजना तयार करताना बाधित लोकांच्या उपजीविकेवर पुनर्वसनामुळे नकारात्मक प्रभाव होत असेल, तर या प्रभावाच्या सौम्यीकरणाचे उपाय जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) प्रस्तावात समावेश करेल.
५. वरीलप्रमाणे एखाद्या गावाचे / क्षेत्राचे / वाडीचे / तांड्याचे नवीन ठिकाणी पुनर्वसन करावयाचे ठरविल्यावर खालीलप्रमाणे नमूद बाबींचे पालन करुन प्रस्तावित पद्धतीने पुनर्वसन करण्यात यावे.

अ) भूसंपादनाची प्रक्रिया :-

पुनर्वसनाकरीता जागा शक्यतो शासकीय जमीन असावी, परंतु शासकीय जमीन उपलब्ध नसल्यास अथवा ती पुनर्वसनासाठी योग्य नसल्यास खाजगी जमीन संपादित करता येऊ शकेल. सदरची आवश्यकता विचारात घेता भूसंपादनाची प्रक्रिया करतांना भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ मधील कलम ११(१), १९(१), २१(१), ४०(१) व १०८ च्या तरतुदीनुसार सार्वजनिक प्रयोजनार्थ (Public Purpose) भूसंपादन करण्याबाबतची कार्यवाही करण्यात येईल. या करिता नवीन/अन्य ठिकाणी पुनर्वसनाकरीता भूसंपादन प्रकरणी भूधारकांना अधिनियमानुसार / थेट खरेदी धोरणानुसार मिळणाऱ्या लाभांबाबत अवगत करुन भूधारकांना भूसंपादन अधिनियमानुसार / थेट खरेदी धोरणानुसार यापैकी एक पर्याय निवडण्याचे अधिकार असतील, त्यानुसार जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (District Disaster Management Authority) प्रस्तावित करेल.

ब) पुनर्वसनासाठी पात्र लाभार्थी :-

१. संबंधित गावाचे / क्षेत्राचे / तांड्याचे / वस्तीचे सर्वेक्षण करुन जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) पुनर्वसनासाठी पात्र कुटुंबाची यादी तयार करेल व त्यास योग्य स्थानिकरित्या प्रसिध्दी देऊन हरकती आल्यास छाननी / तपासणी करुन अंतिम निर्णय घेईल.
२. “कुटुंब” या व्याख्येमध्ये कुटुंबातील एक व्यक्ती, त्याचा किंवा तिचा जोडीदार, अल्पवयीन मुले, त्याच्यावर अवलंबून असलेल्या अल्पवयीन भाऊ आणि अल्पवयीन बहिणींचा समावेश आहे. तसेच विधवा, घटस्फोटीत आणि कुटुंबाद्वारे निर्जन महिलांना स्वतंत्र कुटुंब मानले जाईल.

स्पष्टीकरण

- अ) पती / पत्नी किंवा मुले किंवा आश्रित यांच्यासह किंवा त्याशिवाय असलेली प्रौढ व्यक्ती या कायद्यान्वये स्वतंत्र कुटुंब मानले जाईल.

- आ) कुटुंब निश्चित करण्यासाठी जुन्या गावात एकाच घरात एकापेक्षा जास्त कुटुंबे राहत असतील व त्यांचे कुटुंब प्रमुख म्हणून स्वतंत्र रेशन कार्ड / विद्युत देयके / स्वतंत्र गॅस जोडणी असेल (नैसर्गिक आपत्ती पूर्वी) किंवा इतर असा पुरावा जो कुटुंब स्वतंत्र असल्याचे सिद्ध करत असेल अशी कागदपत्रे सादर केल्यास अशी कुटुंबे स्वतंत्र समजण्यात येतील.
३. राज्य शासनाच्या प्रचलित धोरणानुसार अतिक्रमण नियमित करण्यासाठी पात्र अतिक्रमणधारक कुटुंबे या योजनेसाठी पात्र ठरतील.
४. राज्य शासनाच्या प्रचलित धोरणानुसार जे अतिक्रमण धारक अपात्र आहेत, त्यांना या योजनेचा लाभ देय ठरणार नाही आणि त्यांचे अतिक्रमण जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण तात्काळ निष्काषित करेल.
५. पूर बाधित क्षेत्रामध्ये न येणारा परंतु सामाजिक किंवा व्यावहारिक कारणामुळे काही फ्रिज क्षेत्रातील नागरिकांचे सुध्दा पुनर्वसन करणे आवश्यक राहिल असे जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे (DDMA) मत झाल्यास अशा क्षेत्रातील कुटुंब पुनर्वसनासाठी पात्र ठरतील.

क) पुनर्वसित ठिकाणामध्ये अनुज्ञेय भूखंड / घर :-

१. प्रत्येक पात्र कुटुंब किमान स्वतंत्र ५०० चौ. फुटाचा भूखंड अनुज्ञेय असण्यास पात्र राहतील.
२. जर कुटुंबाची मुळ जागा ५०० चौ. फुट पेक्षा जास्त असल्यास, तर पर्यायी जागेत हया उरलेल्या जागेचे नियोजन शक्य असल्यास मुळ जागेएवढीच पर्यायी जागा दिली जाईल. परंतु जर पुरेशी जागा उपलब्ध नसल्यास पर्यायी जागेपेक्षा जास्त क्षेत्राचा मोबदला दिला जाईल.
- स्पष्टीकरण :-** जर पुनर्वसन करतांना लाभार्थ्यास प्रदान करण्यात आलेला अंतिम भूखंड, त्यांची मुळ जागा धारण केलेल्या क्षेत्रापेक्षा कमी क्षेत्राचे वाटप होत असल्यास मूळ धारण करीत असलेल्या क्षेत्रापेक्षा कमी प्रदान केलेल्या जमिनीच्या फरकाची रक्कम देय करताना महसुल व वन विभाग, शासन अधिसूचना दि. २७ ऑगस्ट, २०१४ नुसार ग्रामीण भागात संपादित करावयाच्या जमिनीच्या नुकसान भरपाईची (बाजार मूल्य \times १.२० + जमिनीशी जोडलेल्या मते किंवा इमारतीचे मूल्य) + (१००% दिलासा रक्कम) किंमत या सुत्रानुसार निर्धारित करण्यात येईल.
३. पुनर्वसित लाभार्थ्यांचा भूखंड जर भोगवटादार वर्ग-२ धारणाधिकार असलेला असेल तर त्याला भोगवटादार वर्ग-२ या धारणाधिकाराचाच भूखंड अनुज्ञेय असेल. सदर भूखंडाच्या धारणाधिकारामध्ये बदल करावयाचा झाल्यास महसुल व वन विभागाच्या दि.०८ मार्च, २०१९ च्या शासन अधिसूचनेतील तरतुदीप्रमाणे सक्षम प्राधिकारी यांचे मार्फत कार्यवाही करण्यात येईल. तसेच जर मुळ जागा वर्ग-१ धारणाधिकाराची असल्यास पर्यायी जागा सुध्दा वर्ग-१ धारणाधिकाराची असलेली देय राहिल.
४. पर्यायी जागेच्या विकास आराखड्यासाठी DSR प्रमाणे रक्कम देय राहिल. तसेच जर हा विकास आराखडा मूळ गावठाणापासून दूर असल्यास जोड रस्त्यासाठी निधीची तरतूद करण्यात येईल.
५. पुनर्वसनासाठी पात्र ठरविण्यात आलेल्या कुटुंबांपैकी केंद्र पुरस्कृत अथवा राज्य पुरस्कृत ग्रामीण घरकुल योजनांचे लाभार्थी नाहीत, अशा पात्र कुटुंबांना केंद्र पुरस्कृत अथवा राज्य पुरस्कृत ग्रामीण घरकुल योजनांसाठी देय असलेला प्रती घरकुल इतका निधी जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन समिती प्रस्तावित करेल व सदरचा निधी मदत व पुनर्वसन विभागामार्फत ग्राम विकास विभागाच्या अधिपत्याखालील राज्य गृहव्यवस्थापन कक्ष-ग्रामीण गृहनिर्माण यांचेकडे वर्ग करण्यात येईल. हा कक्ष सर्वसाधारणपणे वरील नमूद योजनांमध्ये निर्देशित प्रक्रियेप्रमाणे लाभार्थ्यांना सदरचा निधी देय करेल.

६. घर बांधणीसाठी प्रधानमंत्री आवास योजना (PMAY) किंवा त्यावेळी अस्तित्वात असलेल्या केंद्र शासनाच्या गृहनिर्माण योजनेमध्ये वेळोवेळी बदलासह देय असलेली रक्कम अनुज्ञेय राहिल.
७. पशुधन असलेले कुटुंबे, छोटे दुकानदार यांना रु. २५,०००/- व ग्रामीण कारागीर व छोटे व्यापारी यांना एकवेळची आर्थिक मदत म्हणून रु.५०,०००/- आणि घर बदलल्यानंतर बाधित कुटुंबाला एकदाच वाहतुक / पुनर्स्थापनेसाठी रु. ५०,०००/- देय राहतील.
८. स्वेच्छा पुनर्वसनासाठी इच्छुक असलेल्या बाधित लाभार्थ्यास शासन अधिसूचना दि.२७/०८/२०१४ मधील (बाजार मूल्य x १.२० + जमिनीशी जोडलेल्या मत्ते किंवा इमारतीचे मूल्य) + (१००% दिलासा रक्कम) सुत्राच्या आधारे निश्चित करून लाभ अदा करण्यात येईल. अशा स्वेच्छा पुनर्वसन व्यक्तींसाठी सदरची रक्कम दोन टप्प्यात अदा करण्यात येणार असून पहिल्या टप्प्यात अशा व्यक्तींनी त्यांची जमीन राज्य शासनाच्या नावावर केल्यानंतर त्यास घरबांधणीसाठी पहिला टप्पा अदा करण्यात येईल. दुसऱ्या टप्प्यामध्ये बाधित व्यक्ती स्थलांतरीत झाल्यानंतर त्याच्या मुळ जमिनीचा प्रत्यक्ष ताबा दिल्यानंतर उरलेली रक्कम देय राहिल.-याव्यतिरिक्त स्वेच्छा पुनर्वसन स्विकारलेल्या व्यक्तीस पुनर्वसनाचा इतर कोणताही लाभ अनुज्ञेय ठरणार नाही.
९. जर कोणतीही संस्था / व्यक्ती / कंपनी / न्यास हे पुनर्वसित व्यक्तींना / पुनर्वसित क्षेत्रास मदत / निधी / देणगी देऊ इच्छित असेल तर अशी देणगी / मदत / निधी जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणामार्फत (DDMA) निधीच्या किंवा वास्तुच्या स्वरूपात देय करू शकतील.
१०. या योजनेखाली पुनर्वसन हे नागरिकांच्या सुरक्षिततेसाठी असल्याने भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ अंतर्गत प्रकल्पग्रस्त घोषित केले जाणार नाही. त्यांना प्रकल्पग्रस्तांचे कोणतेही लाभ / फायदे देय ठरणार नाहीत.

ड) पुनर्वसित ठिकाणामध्ये अनुज्ञेय नागरी सुविधा :-

- १) पुनर्वसित ठिकाणात खालील नागरी सुविधा अनुज्ञेय असतील.
 १. स्थायिक गावांमधील अंतर्गत रस्ते आणि जवळच्या मुख्य रस्त्याशी जोडणारा बारमाही रस्ता.
 २. मलनिस्सारणाचा निचरा करण्यासाठी बंदिस्त गटारे.
 ३. केंद्र शासनाच्या प्रचलित नियमानुसार प्रत्येक कुटुंबाला स्वच्छ पाणीपुरवठा.
 ४. गुरांच्या पिण्याच्या पाण्यासाठी हौद.
 ५. सुयोग्य ग्रामपंचायत भवन.
 ६. सार्वजनिक शौचालय (स्वच्छतागृहांसह स्वच्छतेच्या सुविधा).
 ७. वैयक्तिक एकल विद्युत जोडणी (किंवा सौर ऊर्जा सारख्या ऊर्जा संवर्धन स्रोतांशी जोडणी) प्रत्येक घरगुती आणि सार्वजनिक प्रकाश योजना.
 ८. अंगणवाडी (बालकांना आणि आईला पूरक पोषण सेवा अंतर्गत).
 ९. मुलांच्या “मोफत आणि सक्तीच्या शिक्षण कायदा २००९” च्या तरतुदीनुसार शाळा (कलम ३५/२००९ नूसार)
 १०. मुलांच्या खेळाचे मैदान.
 ११. प्रत्येक १०० कुटुंबासाठी एक समाजमंदीर.

१२. वन रहिवासी कुटुंबांना शक्य असल्यास, लाकडाच्या नसलेल्या वन उत्पादनावरील त्यांच्या वन हक्कांसह आणि सामान्य मालमत्तेच्या संसाधनांवरील त्यांचे वन हक्क, वस्तीच्या नवीन ठिकाणा जवळ उपलब्ध असल्यास आणि जर असे कुटुंब अशा ठिकाणी प्रवेश किंवा प्रवेश चालू ठेवू शकत असेल तर प्रदान करणे आवश्यक आहे. बेदखलीच्या ठिकाणाजवळील जंगल किंवा सामान्य मालमत्ता, त्यांनी उपरोक्त उपजीविकेच्या स्रोतांवर त्यांचे पूर्वीचे अधिकार कायम राहतील.
- २) सदर पुनर्वसित ठिकाणात नागरी सुविधा पुरविण्यासाठी सर्वसाधारणपणे जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाद्वारे (DDMA) महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MHADA) किंवा महाराष्ट्र गृहनिर्माण महामंडळ (Maharashtra Housing Corporation) यांची एजन्सी म्हणून नेमणूक करण्यात येईल. ज्या ठिकाणी महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MHADA) किंवा महाराष्ट्र गृहनिर्माण महामंडळ (Maharashtra Housing Corporation) हे नागरी सुविधा पुरविण्यास असमर्थ असेल किंवा इच्छुक नसेल अशा ठिकाणी शासकीय संस्था / जिल्हा परिषद / खाजगी एजन्सी यांची नेमणूक जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) करेल.

इ) जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाने करावयाची कार्यवाही :-

१. सर्वसाधारण :-

१. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) पुनर्वसनाबाबत प्राथमिक अधिसूचना (Notification) काढतील व त्यास व्यापक स्थानिक प्रसिध्दी देतील.
२. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) बाधित कुटुंबांशी चर्चा करून संभाव्य पुनर्वसनाचा आराखडा अंतिम करेल. आराखडा अंतिम करतांना पर्यायी पुनर्वसन स्विकारणाऱ्या कुटुंबांची संख्या, स्व-पुनर्वसन स्विकारणाऱ्या कुटुंबांची संख्या आणि स्वेच्छा पुनर्वसन नाकारणाऱ्या कुटुंबांची संख्या अंतिम करेल.
३. पुनर्वसित करावयाच्या कुटुंबांची संख्या १५ किंवा त्यापेक्षा कमी असेल अशा प्रकरणी सर्वसाधारणपणे त्यांचे पुनर्वसन त्यांनी स्वतः करावयाचे आहे व त्यांना स्वेच्छा पुनर्वसनाचे लाभ अनुज्ञेय राहतील. स्थानिक परिस्थितीनुसार जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) त्यांच्यासाठी सुध्दा पर्यायी जागेवर पुनर्वसनाचा विचार करू शकेल.
४. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) वाटप करावयाच्या भूखंडाचे क्षेत्र व नागरी सुविधेसाठी आवश्यक असलेल्या क्षेत्राची निश्चिती करेल.
५. पुनर्वसनाकरीता जागा शक्यतो शासकीय जमीन असावी, परंतु शासकीय जमीन उपलब्ध नसल्यास अथवा पुनर्वसनासाठी योग्य नसल्यास खाजगी जमीन संपादित करता येऊ शकेल. जागा संपादन करताना जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) द्वारा सध्या प्रचलित असलेल्या धोरणानुसार भूसंपादन अधिनियमाप्रमाणे अथवा खाजगी वाटाघाटीने संपादन करता येईल. पुनर्वसनाची आवश्यकता विचारात घेता भूसंपादनाची प्रक्रिया करताना भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ मधील कलम ११(१), १९(१), २१(१), ४०(१) व १०८ च्या तरतुदीनुसार सार्वजनिक प्रयोजनार्थ (Public Purpose) भूसंपादन करण्याबाबतची तसेच नैसर्गिक आपत्ती मुळे बाधित गावांचे (ग्रामीण) नवीन / अन्य ठिकाणी पुनर्वसनाकरीता भूसंपादन प्रकरणी भूधारकांना अधिनियमानुसार / थेट खरेदी धोरणानुसार मिळणाऱ्या लाभांबाबत अवगत करून भूधारकांना भूसंपादन अधिनियमानुसार / थेट खरेदी धोरणानुसार यापैकी एक पर्याय निवडण्याचे अधिकार असतील. ज्या प्रकरणी खाजगी वाटाघाटीद्वारे देय असलेल्या जमिनीचा मोबदला हा भूसंपादन

अधिनिमातील मोबदल्यापेक्षा जास्त असल्यास जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाने (DDMA) राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाची (SDMA) पूर्वपरवानगी घेणे आवश्यक राहिल. पर्यायी जमिनीबाबत पुनर्वसित होणाऱ्या कुटुंबात एकमत नसल्यास ५०% पेक्षा जास्त कुटुंबांना मान्य असलेली जागा जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाद्वारे (DDMA) प्रस्तावित करेल. जर कोणत्याही पर्यायी जागेला ५०% पेक्षा जास्त कुटुंबांची सहमती मिळाली नाही, तर या कुटुंबाचे शक्य तितक्या लवकर पुनर्वसन करणे गरजेचे असल्यामुळे जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) पर्यायी जागेचा अंतिम निर्णय घेईल.

६. पर्यायी जमिनीवर पुनर्वसन केल्यानंतर तेथील स्थानिक स्वराज्य संस्था (ग्रामपंचायतीने / जिल्हा परिषद) नागरी सुविधा ताब्यात घेईल.

२. भूखंड वाटप व प्रक्रिया :-

१. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) शासन मान्य पुनर्वसित जमिनीचा आराखडा, पर्यायी जमिनीचा आराखडा, नागरी सुविधा इ. गावात प्रसिध्द करेल.
२. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाने (DDMA) सुनिश्चित केलेल्या सर्व पुनर्वसित कुटुंबांना आराखड्याबाबत माहिती देईल.
३. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) सर्वसाधारणपणे सर्व कुटुंबांना एकमताने भूखंड वाटप करेल. अशी पूर्ण सहमती न झाल्यास जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) लॉटरीद्वारे भूखंडाचे वाटप करेल व याबाबतचा अंतिम निर्णय जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचा (DDMA) राहिल.
४. प्रदान करण्यात येणाऱ्या भूखंडांचे ताबापत्र संबंधित कुटुंबांना सोपविण्यापूर्वी, त्यांची मूळ जमीन त्या कुटुंबांनी शासनाच्या नावे करून त्याचा ताबा देईल, अशी तरतूद ताबा पत्रात करणे आवश्यक राहिल आणि तशी नोंद शासन दफ्तरी घेण्यात येईल. अशा मूळ जागेचा वापर सामाजिक वनीकरणासाठी किंवा जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाला (DDMA) योग्य वाटेल अशा सार्वजनिक उद्देशासाठी करता येईल.

३. पुनर्वसित जमिनीचा विकास :-

१. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) पुनर्वसित जागेच्या विकासासाठी नागरी सुविधेच्या कामासह विकास आराखड्याचे अंदाजपत्रक तयार करून राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या (SDMA) मंजूरीसाठी सादर करतील.
२. राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या (SDMA) मंजूरीनंतर आपत्ती व्यवस्थापन, मदत व पुनर्वसन विभागाच्या दिशा-निर्देशानुसार जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) पुनर्वसित जागेचा विकास करतील.
३. पुनर्वसनाचे काम जलद गतीने व विहीत मर्यादेत करणे गरजेचे असून, शक्यतो तातडीने बाधित कुटुंबांना सुरक्षित ठिकाणी स्थलांतर करणे क्रमप्राप्त आहे. विकल्पाच्या जागी नागरी सुविधा निर्माण झाल्यावर मुळ ठिकाणच्या नागरी सुविधा खंडीत करण्यात येतील.
४. जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) जागेचा संपूर्ण विकास झाल्यानंतर व भूखंड वाटपांनंतर पुनर्वसन संपल्याचे घोषित करेल. अशा घोषनेनंतर आराखड्यातील नागरी सुविधा ग्रामपंचायतीकडे सुपुर्द केल्याचे मानले जाईल.

अशा योजनेबाबत जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (DDMA) तिमाही प्रगती अहवाल राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाला (SDMA) सादर करेल.

फ) निधीची उपलब्धता :-

पुनर्वसनासाठी लागणाऱ्या निधीसाठी खालील नमूद लेखाशीर्षातून खर्च भागविण्यात येईल.

१. जमिनीचा रेखांकन व विकासाकरीता :-

मागणी क्रमांक सी-६, २२४५ नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य (०२) पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी १०१, अनुग्रह सहाय्य, (९२) राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीच्या मानकाव्यतिरिक्त खर्च, (९२)(०३) पुरामुळे बाधित झालेल्या व्यक्तींच्या गृहनिर्माणासाठी जमिनीचा विकास करण्यावरील खर्च (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५-२२११) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर)

मागणी क्रमांक सी-६, -२२४५ नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य (०२) पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी १०१, अनुग्रह सहाय्य, (९३) इतर, (९३)(०४) पुरामुळे बाधित झालेल्या व्यक्तींच्या गृहनिर्माणासाठी जमिनीचा विकास करण्यावरील खर्च (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५-०१९१) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर).

२. जमीन संपादनाकरीता :-

मागणी क्रमांक - सी-६, २२४५ नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य (०२) पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी १०१, अनुग्रह सहाय्य, (९२) राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीच्या मानकाव्यतिरिक्त खर्च, (९२)(०२) पुरामुळे बाधित झालेल्या व्यक्तींच्या पुनर्वसनाकरिता रस्ते व घरे इत्यादी बांधकामासाठी संपादन केलेल्या / अधिग्रहीत केलेल्या जमिनीबद्दल नुकसान भरपाई देणे (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५ २२०२) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर).

मागणी क्रमांक सी ६-२२४५ नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य (०२) पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी १०१, अनुग्रह सहाय्य, (९३) इतर, (९३)(०३) पुरामुळे बाधित झालेल्या व्यक्तींच्या पुनर्वसनाकरिता रस्ते व घरे इत्यादी बांधकामासाठी संपादन केलेल्या / अधिग्रहीत केलेल्या जमिनीबद्दल नुकसान भरपाई देणे (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५ ०१८२) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर).

३. पुनर्वसनांतर्गत घरांच्या बांधणी / दुरुस्ती / पुनर्बांधणीकरीता

मागणी क्रमांक सी-६, २२४५-नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य, ०२-पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी, ११३, घरदुरुस्ती / पुनर्बांधणी यासाठी सहाय्य (९१) राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीच्या मानकांनुसार खर्च, (९१)(०१) घरांची दुरुस्ती / पुनर्बांधणी यासाठी सहाय्य (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५ ०२७१) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर)

मागणी क्रमांक सी-६, २२४५-नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य, ०२-पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी, ११३, घरदुरुस्ती / पुनर्बांधणी यासाठी सहाय्य (९२) राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीच्या मानकाव्यतिरिक्त खर्च, (९२)(०१) घरांची दुरुस्ती / पुनर्बांधणी यासाठी सहाय्य (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५ २३२७) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर)

४. नागरी सुविधा कामाकरिता

"मागणी क्रमांक सी-६, २२४५-नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य, ०२-पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी, १०१, अनुग्रह सहाय्य (९२) राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीच्या मानकाव्यतिरिक्त खर्च, (९२)(०४) पुरामुळे बाधित झालेल्या व्यक्तींच्या पुनर्वसनाकरिता रस्ते, पाणी पुरवठा, शाळा, चावडी,

विद्युत पुरवठा, नागरी सुविधावरील खर्च (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५ २२२९) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर)"

"मागणी क्रमांक सी-६, २२४५-नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य, ०२-पूर, चक्रीवादळे, इत्यादी, १०१, अनुग्रह सहाय्य (९३) इतर, (९३)(०५) पुरामुळे बाधीत झालेल्या व्यक्तींच्या पुनर्वसनाकरिता रस्ते, पाणी पुरवठा, शाळा, चावडी, विद्युत पुरवठा, नागरी सुविधावरील खर्च (अनिवार्य) (योजनेतर) (२२४५ ०९८८) ३१-सहायक अनुदाने (वेतनेतर)"

५. पुनर्वसनासाठीचा खर्च राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधी (SDRF) मधून करण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२२१०१४१७२३५३११९९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(ध. म. नायक)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.उप मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. सर्व मा.मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. मा.विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधान परिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
६. मा.विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधान सभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
७. मा.मुख्य सचिव यांचे सह सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
८. अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, सर्व प्रशासकीय विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
९. विभागीय आयुक्त, कोकण विभाग/पुणे विभाग/नाशिक विभाग/औरंगाबाद विभाग/अमरावती विभाग/नागपूर विभाग.
१०. सर्व जिल्हाधिकारी तथा अध्यक्ष, जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण
११. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, (सर्व)
१२. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता-१/२) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई /नागपूर
१३. महालेखापाल (लेखा परीक्षा-१/२) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई /नागपूर
१४. संचालक, आपत्ती व्यवस्थापन प्रभाग, मदत व पुनर्वसन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१५. वित्तीय सल्लागार तथा सहसचिव (मदत व पुनर्वसन), महसूल व वन विभाग, नवीन प्रशासन भवन, मुंबई.
१६. जिल्हा कोषागार अधिकारी (सर्व).
१७. वित्त विभाग, कार्यासन व्यय-१०, अर्थसंकल्प-६, मंत्रालय, मुंबई-३२.
१८. महसूल व वन विभाग, कार्यासन ब-१/पी.ए.सी./अ व ज ची सर्व कार्यासने, मंत्रालय, मुंबई.
१९. निवडनस्ती कार्यासन २-१२, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
